

аспірантка кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

У статті проведено теоретико-правовий аналіз відповідальності за порушення міграційного законодавства України. На підставі проведеного аналізу сформульовано авторське визначення «відповідальності за порушення міграційного законодавства». Охарактеризовано види відповідальності за порушення міграційного законодавства. Акцентовано увагу на особливостях правового регулювання відповідальності у міграційному провадженні. Запропоновано напрями подолання окремих недоліків правового регулювання відповідальності у міграційній сфері в Україні.

Ключові слова: юридична відповідальність, порушення міграційного законодавства, дипломатичний імунітет.

В статье проведен теоретико-правовой анализ ответственности за нарушение миграционного законодательства Украины. На основании проведенного анализа сформулировано авторское определение «ответственности за нарушение миграционного законодательства». Охарактеризованы виды ответственности за нарушение миграционного законодательства. Акцентировано внимание на особенностях правового регулирования ответственности в миграционном производстве. Предложены пути преодоления отдельных недостатков правового регулирования ответственности в миграционной сфере в Украине.

Ключевые слова: юридическая ответственность, нарушения миграционного законодательства, дипломатический иммунитет.

In the article the theoretical and legal analysis of liability for violations of migration legislation Ukraine. Based on the analysis formulated the author's definition of responsibility for violation of migration laws. We characterize types of responsibility for violation of immigration laws. The attention is focused on the specifics of legal regulation of migration slowness of proceedings. Directions to overcome certain deficiencies of legal regulation of responsibility in migration management in Ukraine.

Key words: legal liability, breach of immigration law, diplomatic immunity.

Постановка проблеми. Активізація євроінтеграційного процесу в Україні останніми роками характеризується підвищеною увагою до проблем відповідності міграційного законодавства нашої держави вимогам та стандартам законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС). Особливої актуальності зазначені проблеми набувають з урахуванням напруженої геополітичної обстановки як в Україні, так і країнах – членах ЄС, коли статистика незаконної міграції має тен-

денцію до зростання. Так, за даними Державної прикордонної служби України (далі – Держприкордонслужба), за 9 місяців 2015 р. було затримано 1 тис. 900 незаконних мігрантів, що на 16 % більше, ніж за аналогічний період минулого року. Окрім цього, прикордонники не пропустили до нашої держави понад 10 тисяч іноземців, які були визнані потенційними мігрантами, що майже вдвічі більше, ніж торік. Привертає увагу і статистика діяльності оперативних підрозділів

© Кашульська К. О., 2016

Держприкордонслужби щодо припинення діяльності 17 злочинних груп, які займалися незаконним переправленням осіб через державний кордон, а до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено 57 повідомлень за ст. 332 «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» Кримінального кодексу України. Налагодження співпраці з європейськими партнерами, поліпшення технічної підтримки дають позитивний результат у протидії незаконній міграції. Проте притягнення до відповідальності винних осіб у скоєнні порушень у міграційній сфері залишається одним із найважливіших засобів боротьби з порушенням міграційного законодавства. Відповідно детального та комплексного дослідження потребують питання правового регулювання відповідальності за порушення міграційного законодавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання правового регулювання відповідальності за порушення міграційного законодавства були предметом дослідження таких науковців, як: В. Б. Авер'янов, С. С. Алексеев, О. М. Бандурка, Д. М. Бахрах, Ю. П. Битяк, В. К. Гіжевський, І. П. Голосніченко, С. Т. Гончарук, С. М. Гусаров, В. В. Доненко, Є. В. Додін, В. К. Колпаков, А. Т. Комзюк, О. І. Остапенко, О. Ю. Салманова, М. М. Тищенко, Ю. С. Шемшученко, В. К. Шкарупа та ін. Проте комплексне дослідження поняття, видів та провадження у справах, пов'язаних із порушенням міграційного законодавства, на сьогоднішній день, на жаль, відсутнє.

Формулювання цілей. Метою даної статті є дослідження правового регулювання відповідальності за порушення міграційного законодавства України, визначення видів правопорушень та характеристика окремих особливостей провадження у справах щодо порушення міграційного законодавства.

Наукова новизна статті полягає в комплексному аналізі теоретичних та практичних проблем відповідальності за

порушення міграційного законодавства України, формулюванні авторського визначення «відповідальності за порушення міграційного законодавства України» та пропозицій удосконалення чинного законодавства, яке встановлює відповідальність за порушення міграційного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 68 Конституції України кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей. Незнання законів не звільняє від юридичної відповідальності. Тобто обов'язок будь-якої особи, включаючи й іммігрантів, діяти у строгій відповідності до вимог Конституції та законів України тісно пов'язаний із визначенням і поняттям юридичної відповідальності. Аналіз сучасних досліджень багатоаспектного інституту юридичної відповідальності дозволяє виокремити три основних підходи до її розуміння:

1) виключно у негативному аспекті (І. С. Самощенко, М. Х. Фарукшин та ін.) – тобто як відповідальність за вчинене правопорушення (за поведінку в минулому), іншими словами, в ретроспективному аспекті [2, с. 43];

2) двохаспектне розуміння в єдності двох аспектів негативного та позитивного (Д. А. Машков, Н. М. Оніщенко та ін.) – складне правовідношення, яке виникає між суб'єктами права у процесі реалізації ними норм права і яке, з одного боку, пов'язане з адекватною реалізацією цими суб'єктами правових приписів, які містяться в юридичній нормі, а з другого – з тими наслідками, які виникають у цих суб'єктів у зв'язку з порушенням ними згаданих правових приписів (негативна відповідальність) [3, с. 81–82]. Такої ж позиції дотримуються і О. Ф. Скакун, Ф. Н. Фаткуліна;

3) в аспекті сприйняття як цілісного правового явища з різними формами реалізації (О. В. Іваненко, Д. І. Бернштейн, Н. М. Оніщенко, Д. А. Ліпін-

ський та ін.) – як комплексна категорія, яка має добровільну і державно-примусову форми реалізації. Добровільна форма реалізації – це спосіб закріплення юридичного обов'язку дотримуватися і виконувати вимоги права, що реалізується у правомірній поведінці суб'єктів права, яка заохочується або схвалюється державою, а державно-примусова – це закріплення юридичних обов'язків правопорушника підлягати осуду з боку держави через обмеження матеріального, правового або особистісного характеру при реалізації конкретних суб'єктивних прав [4, с. 17].

На нашу думку, юридичну відповідальність слід розглядати в аспекті цілісного правового явища, яке включає в себе як негативний (наслідки за соціально шкідливі діяння), так і позитивний аспект (дотримання та виконання вимог права, який реалізується в правомірній поведінці суб'єктів права, що схвалюється та заохочується державою). Позиції авторів, які надають переваги або пріоритет будь-якому аспекту юридичної відповідальності через призму аксіологічності, вбачаються нам помилковими, адже трактування юридичної відповідальності виключно через категорію «правопорушення» применшує її соціальну значимість, однак при визначенні юридичної відповідальності лише з точки зору позитивного аспекту нівелюється її правовідновлювальна та охорона функції. Відповідно відповідальність за порушення міграційного законодавства, на наш погляд, – це спосіб закріплення юридичного обов'язку дотримуватися і виконувати вимоги діючого міграційного законодавства, а також обов'язку підлягати державному примусу в особі відповідних державних органів, несприятливим наслідком та позбавленням за вчинене правопорушення міграційного законодавства.

Відповідно до ст. 23 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [5] нелегальні мігранти та інші іноземці та особи без

громадянства, які вчинили злочин, адміністративні або інші правопорушення, несуть відповідальність відповідно до закону. Ця норма Закону поширює національний правовий режим у питаннях відповідальності на зазначену категорію осіб, що ставить їх на одному рівні із громадянами України. Відповідні норми містяться й у нормативних актах, які встановлюють відповідно кримінальну та адміністративну відповідальність за порушення міграційного законодавства. Так, згідно зі ст. 6 Кримінального кодексу України (далі – КК України) особи, які вчинили злочини на території України, підлягають відповідальності за цим Кодексом [6]. Що ж до адміністративної відповідальності, то ст. 16 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) встановлено, що імігранти під час перебування на території України підлягають адміністративній відповідальності на загальних із громадянами України підставах. Частина 3 ст. 24 КУпАП встановила, що законами України може бути передбачено адміністративне стягнення, що є мірою відповідальності і застосовується з метою виховання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, в дусі дотримання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як самим правопорушником, так і іншими особами, адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушують правопорядок. Таким чином, чинне законодавство передбачає два види відповідальності за порушення міграційного законодавства: кримінальну та адміністративну.

Кримінальна відповідальність за порушення міграційного законодавства настає за злочини, передбачені КК України. Слід зазначити, що внаслідок приведення діючого законодавства у відповідність до вимог та стандартів законодавства ЄС було виключено з КК

України ст. 331 «Незаконне перетинання державного кордону» та викладено у новій редакції ст. 204¹ КУпАП, якою встановлено відповідальність не лише за завершене незаконне перетинання кордону, а й за спробу такого перетинання, а також запроваджено підвищену адміністративну відповідальність за правопорушення, вчинене групою осіб або повторно протягом року. Окрім того, відповідне місце в правовій системі України зайняв Закон України «Про прикордонний контроль», розроблений з метою послідовної адаптації законодавства України про державний кордон до законодавства ЄС відповідно до Кодексу Шенгенських кордонів та прийнятий 5 листопада 2009 р. [9]. Відповідно до злочинів у сфері міграції чинний КК України відносить діяння, передбачені ст. 332 «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України», а також ст. 332¹ «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї». 5 квітня 2011 р. прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції». На виконання Концепції розвитку Державної прикордонної служби України на період до 2015 року цими змінами було завершено роботу з адаптації ст. 332 КК України до відповідних актів законодавства ЄС – директиви Ради Європейського Союзу №2002/90/WE від 28 листопада 2002 р. (яка дає визначення пособництву нелегальному в'їзду, транзиту та перебуванню) та Рамкового рішення Ради Європейського Союзу № 2002/946/WSiSW від 28 листопада 2002 р. (про підвищення стандартів кримінальної відповідальності за допомогу в незаконному в'їзді, транзиті та перебуванні). У новій редакції викладено ст. 332 КК України «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України». При цьому додатково встановлено підвищену відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України, вчинене за

обтяжуючими обставинами. Максимальна санкція, встановлена законом, – позбавлення волі до дев'яти років з конфіскацією майна.

Одночасно чинне законодавство передбачає змістовний перелік протиправних діянь, які визначають адміністративні правопорушення у сфері міграції. Правове розуміння адміністративного проступку дається у ст. 9 КУпАП, де закріплюється його поняття: адміністративним правопорушенням (проступком) визнається протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність. Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені КУпАП, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності.

Адміністративні правопорушення за порушення міграційного законодавства містяться у главі 15 КУпАП «Адміністративні правопорушення, що посягають на встановлений порядок управління»: проживання без паспорта (ст. 197 КУпАП); умисне зіпсування паспорта чи втрата його з необережності (ст. 198 КУпАП); допущення проживання без паспорта (ст. 199 КУпАП); прийняття на роботу без паспорта (ст. 200 КУпАП); незаконне вилучення паспортів і прийняття їх у заставу (ст. 201 КУпАП); порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України (ч. 1 ст. 203 КУпАП); порушення порядку працевлаштування, прийняття на навчання, надання житла, реєстрації іноземців та осіб без громадянства та оформлення для них документів (ст. 204 КУпАП); незаконне перетинання або спроба незаконного перетинання державного кордону України (ст. 204¹ КУпАП); порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану терито-

рію України та виїзду з неї (ст. 204² КУпАП); нежиття заходів до забезпечення своєчасної реєстрації іноземців і осіб без громадянства (ст. 205 КУпАП); порушення порядку надання іноземцям та особам без громадянства житла, транспортних засобів та сприяння в наданні інших послуг (ст. 206 КУпАП); незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України (ст. 206¹ КУпАП). Слід зазначити, що суб'єктові адміністративних правопорушень притаманні три типи ознак: загальні – властиві всім членам суспільства; особливі – характерні для суб'єкта міграції взагалі; спеціальні – характерні тільки для суб'єкта нелегальної міграції. Як вірно зазначає О. Ю. Салманова, до суб'єктів адміністративних правопорушень чинне законодавство також відносить і юридичних осіб, хоча і з певними особливостями. Зокрема, до адміністративної відповідальності притягають не конкретного громадянина чи посадову особу, а в цілому підприємство, установу, організацію в особі адміністрації підприємства. Найпоширенішою мірою відповідальності, що покладається на юридичних осіб, є штраф у різних формах [11, с. 44]. Так, наприклад, щодо адміністративної відповідальності підприємства (їх об'єднання), установи та організації незалежно від форм власності, які здійснюють міжнародні пасажирські повітряні перевезення, то відповідно до ст. 1 Закону України «Про відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в'їзду в Україну» [12] з повітряних перевізників за переміщення через державний кордон України пасажирів-іноземців чи осіб без громадянства без документів для в'їзду в Україну або з документами, оформленими з порушенням вимог, установлених законодавством України, стягується штраф від двохсот двадцяти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян за кожного такого пасажира. Звернення пасажира-інозем-

ця або особи без громадянства із заявою про надання статусу біженця чи про надання притулку в порядку, встановленому законом, не звільняє повітряного перевізника від відповідальності. Сплата штрафу не звільняє повітряного перевізника від обов'язку перевезення пасажира, якому відмовлено у в'їзді в Україну, в пункт посадки на повітряне судно або в будь-яке інше місце, в'їзд у яке йому дозволено.

Пунктом 4 ст. 23 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» [5] передбачено, що питання про кримінальну відповідальність дипломатичних представників іноземних держав та інших громадян, які за законами України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, не є підсудні у кримінальних справах судам України, в разі вчинення ними злочину на території України вирішується дипломатичним шляхом. Відповідно до ст. 16 КУпАП питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

Висновки.

1. Відповідальність за порушення міграційного законодавства, на наш погляд, – це спосіб закріплення юридичного обов'язку дотримуватися і виконувати вимоги діючого міграційного законодавства, а також обов'язку підлягати державному примусу в особі відповідних державних органів, несприятливим наслідком та позбавленням за вчинене правопорушення міграційного законодавства.

2. Чинне законодавство передбачає кримінальну та адміністративну відповідальність за порушення міграційного законодавства.

3. Адміністративна відповідальність настає за здійснення адміністративних

проступків, передбачених КУПАП та іншими законами, які передбачають адміністративну відповідальність. При цьому суб'єктами відповідальності за порушення міграційного законодавства України є фізичні та юридичні особи.

4. Відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними

договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішується дипломатичним шляхом.

5. Подальше дослідження правового регулювання відповідальності за порушення міграційного законодавства потребує більш глибокого аналізу та є перспективним напрямом наукового дослідження.

Література

1. Офіційний сайт Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dpsu.gov.ua/ua/static_page/741.htm.
2. Самощенко И. С. Ответственность по советскому законодательству / И. С. Самощенко, М. Х. Фарукшин. – М. : Юрид. лит., 1971. – 240 с.
3. Про українське право : часоп. каф. теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка / за ред. І. Безклубого. – К., 2010. – Чис. V. – 367 с.
4. Іваненко О. В. Сутність юридичної відповідальності та роль правоохоронних органів у її забезпеченні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. В. Іваненко. – К., 2007. – 20 с.
5. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс] : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.
6. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс] : від 07.12.1984 р. № 8073-X. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо перетинання державного кордону України [Електронний ресурс] : Закон України від 18 трав. 2004 р. № 1723-IV. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1723-15>.
9. Про прикордонний контроль [Електронний ресурс] : Закон України від 5 листоп. 2009 р. № 1710-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>.
10. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2011 р. № 3186-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3186-17>.
11. Салманова О. Ю. Адміністративні правопорушення міграційного законодавства: поняття, ознаки, елементи складу / О. Ю. Салманова // Право і безпека. – 2014. – № 1 (52). – С. 39–45.
12. Про відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в'їзду в Україну [Електронний ресурс] : Закон України від 10.01.2002 р. № 2920-III. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2920-14>.